ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ดอนมัน

E-BOOK

ศูนย์การเรียนรู้ ผ้าหยอดทอง

องค์การบริหารส่วนตำบลดอนมัน

แหล่งเรียนรู้ • สืบสานภูมิปัญญา • สร้างอาชีพ

รู้จักศูนย์การเรียนรู้

ผ้าหยอดทอง • องค์การบริหารส่วนตำบลดอนมัน

1. **เกี่ยวกับภูมิปัญญา**
   ความเป็นมาและความสำคัญของผ้าไหมมัดหมี่และผ้าหยอดทอง

2. **วัสดุและอุปกรณ์**
   สิ่งที่ใช้ในการผสมกาว เตรียมผ้า และเขียนลวดลาย

3. **ขั้นตอนการทำ**
   การผสมกาว การเตรียมผิวผ้า และเทคนิคการเขียนลาย

4. **การดูแลรักษา**
   การอาบน้ำผ้า การตาก การรีด และการเก็บรักษา

5. **การต่อยอด**
   แนวทางเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และสร้างรายได้ในชุมชน

เจ้าของผลิตภัณฑ์ / วิทยากร

นายภคพล สังฆเวช • นางสาววรีฐ์สุดา ศักดิ์โกมลศรี

เนื้อหาหลักเรียบเรียงจากเอกสารต้นฉบับที่หน่วยงานจัดเตรียม

ศูนย์การศึกษา ผ้าหยอดทอง

องค์การบริหารส่วนตำบลดอนมัน

เจ้าของผลิตภัณฑ์/วิทยากร ชื่อ นายภคพล สังฆเวช และ นางสาวรวีฐ์สุดา ศักดิ์โกมลศรี

• ความเป็นมาและความสำคัญผ้ามัดหมี่เขียนทอง

ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าฝ้าย หรือเรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า “ซิ่นหมี่” ถือได้ว่า เป็นผ้าไหมเอกลักษณ์ของท้องถิ่นชาวอำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา โดยลักษณะผ้าไหมจะเป็นมัดหมี่ลายพื้นเมืองทอด้วยไหมทั้งผืน มีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอำเภอประทาย คือ “ลายช่อหมากเค็ง” สมัยโบราณนิยมทอด้วยฟืมเล็ก

• ความเป็นมาและความสำคัญ ผ้าหยอดทอง

จากการสัมภาษณ์คณุรวีฐ์สุดา ศักดิ์โกมลศรี เจ้าของร้าน “รวีฐ์สุดาผ้าไหมหยอดทอง” ผู้ได้รับการถ่ายองค์ความรู้และนามาสานต่อจนถึงปัจจุบัน ได้กล่าวว่าปัจจุบัน ผ้าไหมมัดหมี่ผ้าหยอดทอง นับเป็นสินค้าที่สร้างชื่อเสียงและสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก และเป็นที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย ซึ่งคุณรวีฐ์สุดา ไม่เพียงแต่จำหน่าย คุณรวีฐ์สุดา เขียนเป็นประจำจึงนับได้ว่าภูมิปัญญา

ผ้าไหมมัดหมี่หยอดทองหรือผ้าฝ้ายหยอดทอง เป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่า และเป็นนวัตกรรมสร้างสรรค์ที่สร้าง เพิ่มมูลค่า ให้กับผ้าไหมมัดหมี่หรือผ้าฝ้าย ได้รับความนิยมในยุคปัจจุบัน นับเป็นวิธีการเพิ่มมูลค่าผ้าไหม ผ้าฝ้าย โดยการนำผงทองหลากสี ผสมกับกาวหยอดทอง นำมาเขียนเป็นลวดลายวิจิตรสวยงาม

ผ้าหยอดทอง หรือ **ผ้าเขียนลายทอง / ผ้าไหมหยอดทอง** เป็นงานหัตถกรรมไทยชั้นสูงที่มีการใช้เทคนิคการเขียนหรือหยดลวดลายด้วยกาว (เช่น กาวยางพาราหรือยางมะเดื่อ) ผสมกับทองคำเปลวลงบนผืนผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย เพื่อสร้างลวดลายที่วิจิตรงดงาม และสามารถนำไปใช้ประโยชน์และสร้างสรรค์ได้หลายรูปแบบ ดังนี้

๑. ตัดเย็บชุดไทยและเครื่องแต่งกายชั้นสูง: นิยมนำมาตัดเป็นผ้านุ่ง โจงกระเบน เสื้อ หรือชุดไทยพิธีการ ในงานสำคัญ เช่น งานแต่งงาน งานบวช หรือพิธีการระดับประเทศ

๒. ซ่อมแซมและเพิ่มมูลค่าให้ผ้าผืนเก่า: ใช้เทคนิคการหยอดทองเขียนลายทับหรือซ่อมแซมจุดที่บกพร่อง สึกหรอของผ้าผืนเก่า ให้กลับมามีความสวยงามและมีคุณค่าอีกครั้ง

๓. แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์แฟชั่นและของที่ระลึก: นำเศษผ้าหรือผืนผ้ามาตัดเย็บเป็นกระเป๋าถือ กระเป๋าสตางค์ ซองใส่พาสปอร์ต หรือเข็มกลัดดอกไม้

๔.ตกแต่งบ้านและงานศิลปะ: นำไปกรอบรูปประดับผนัง หรือประยุกต์ใช้ตกแต่งบ้านเรือน เพื่อเพิ่มความหรูหราและอนุรักษ์งานศิลปะไทย

• อุปกรณ์ที่ใช้ในการเขียนทอง

๑. ผ้าไหมมัดหมี่ หรือผ้าฝ้าย

๒. น้ำกาว

๓. กากเพชรสีต่าง

๔. น้ำสะอาด

๕. กรรไกร

๖. หม้อต้มน้ำ

๗. เตาแก๊ส

๘. ภาชนะฝาปิดสำหรับผสมสี

๙. เตารีดไอน้ำ

๑๐. โต๊ะขนาดใหญ่เท่าขนาดของผ้า

๑๑. เทปกาว

๑๒. ถุงพลาสติก สำหรับทากรวย

๑๓. คลิป เหล็ก สำหรับหนีบปลายกรวย

การเขียนตกแต่งลายผ้าจะมีการแยกขั้น ตอนที่สำคัญออกเป็นสามขั้น ตอนดังนี้

๑.การผสมกาวสาหรับใช้เขียนลวดลาย

๑. ใช้กระชอนตักปลาหรือผ้าขาวบางกรองกาว เพื่อให้กาวที่ใช้หยอดทอง หรือเขียนทองมีความลื่น ไหลในระหว่างการเขียน

๒. นำกาวที่ผ่านการกรอง มาผสมกับกากเพชรสีที่เราต้องการ ในสัดส่วนที่พอเหมาะสม

๓. เติมน้ำ เพื่อให้กาวไม่ให้กาวข้นจนเกินไป จากนั้น จึงคนให้เข้ากัน เก็บกาวในภาชนะที่มีฝาปิดมิดชิด และควรใช้ให้หมดภายใน ๑ สัปดาห์

๒. การเตรียมผิวผ้า

๑.เลือกผ้าเนื้อแน่น นิยมใช้ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าไหมพื้น หรือผ้าฝ้ายทอมือที่มีเนื้อแน่น เพื่อป้องกันไม่ให้กาวซึมทะลุหรือกระจายออกนอกเส้นลาย

๒.ทำผิวผ้าให้เรียบตึง เพื่อให้ผ้าอยู่ตัวและเขียนง่ายขึ้น จากนั้นรีดให้เรียบตึง และขึงผ้าบนสะดึงหรือโต๊ะรองเขียนที่เรียบสนิท

๓. เทคนิคและวิธีการเขียนลวดลายลงบนผืนผ้า

๑. นำถุงแก้วพลาสติกมาพันให้เป็นกรวย แล้วใช้เทปกาวใสติดตามรอยพับกรวย เพื่อไม่ให้อากาศเข้าและทะลักออก

๒. ตักกาวเคมีผสมกับกากเพชรสีที่เตรียมไว้ลงในกรวย พับปิดลงและใช้คลิปหนีบกระดาษหนีบไว้เพื่อป้องกัน ไม่ให้กาวทะลักออกมาขณะเขียน

๓. ตัดปลายกรวยทีละน้อยและลองเขียน จนกว่าจะได้ขนาดของเส้นที่พอดี

๔.ค่อยๆ บีบกรวยและลากเส้นหยอดทองไปตามขอบลวดลายมัดหมี่ของผ้า หรือหยอดเป็นจุดไข่ปลา (หยดทอง) ตามจินตนาการเพื่อเน้นความโดดเด่นบริเวณเชิงผ้าหรือท้องผ้า การลงน้ำหนักมือ ควรกดน้ำหนักมือให้สม่ำเสมอในขณะบีบกรวย เพื่อให้เส้นทองมีความเรียบเนียนและเท่ากันตลอดทั้งผืน

๕. เขียนงานจากด้านที่ถนัด ที่สดุ

๖. หากต้องการจะลบเส้นที่เขียนผิดให้ใช้เล็บจิกลงไปในเนื้อผ้า และถูออกอย่างระมัด ระวัง

๗.ปล่อยทิ้งไว้ให้แห้ง ๑ วัน นำไปรีดเก็บไว้ในที่โปร่งอากาศถ่ายเทสะดวก ให้แห้งสนิท

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียมในการอาบน้ำผ้า

๑. น้ำอุ่นหรือน้ำสะอาด (ขึ้นอยู่กับชนิดของผ้า)

๒. น้ำยาปรับผ้านุ่ม (ปริมาณเล็กน้อย เพื่อความนุ่มนวล)

๓. กาละมัง ๒ ใบ

ขั้นตอนการอาบน้ำยาผ้า

๑ ใส่น้ำสะอาดลงในละมัก หรือกะละมังสำหรับแช่ผ้า

๒. นำผ้ามาแช่น้ำสอาดที่ผสมน้ำยาปรับผ้านุ่มเล็กน้อย ประมาณ ๑๐-๑๕ นาที

๖. นำไปตาก ไม่ต้องบิดผ้าแรงๆ ให้ยกขึ้นปล่อยให้น้ำหยดออกเอง หรือสะบัดเบาๆตากในที่ร่ม มีลมโกรก (ไม่ควรโดนแดดจัดโดยตรง เพราะจะทำให้สีซีดและเส้นใยกรอบ)

๗. การรีด ในขณะที่ผ้ายังมีความชื้นเล็กน้อย (หมาดๆ) ให้รีด "จากด้านใน" ของผ้าด้วยความร้อนที่เหมาะสมกับชนิดของผ้า เพื่อให้ผ้าเรียบกริบ ทิ้งตัวสวย และขึ้นเงา

การดูแลรักษาผ้าไหมและผ้าหยอดทอง/ผ้าพิมพ์ทอง

ต้องอาศัยความเบามือเป็นพิเศษเพื่อป้องกันเส้นใยหดตัว สีซีด และลวดลายทองหลุดลอก โดยหลักการสำคัญคือ ซักมือด้วยน้ำเย็นและน้ำยาสูตรอ่อนโยน ห้ามบิด ตากในที่ร่ม และรีดจากด้านในด้วยไฟอ่อน

๑. การทำความสะอาด (การซัก)

๑.หลีกเลี่ยงเครื่องซักผ้าและน้ำอุ่น ควรซักด้วยมือในน้ำเย็นหรือน้ำอุณหภูมิปกติเท่านั้น และไม่ควรแช่ผ้าทิ้งไว้นานเกิน ๑๐ นาที เพราะอาจทำให้สีตกและกาวผสมกากเพรชเสื่อมสภาพ

๒.เลือกใช้น้ำยาที่มีฤทธิ์เป็นกลาง. ใช้แชมพูเด็ก น้ำยาซักผ้าเด็ก หรือน้ำยาซักผ้าไหมโดยเฉพาะ ห้ามใช้ผงซักฟอกและน้ำยาฟอกขาวเพราะมีความเป็นด่างสูง จะทำลายโปรตีนในเส้นไหมและกัดกร่อนผิวทองให้หมองหรือหลุดลอก

๓.ซักอย่างเบามือ ใช้วิธีแกว่งผ้าในน้ำและลูบเบาๆ ห้ามขยี้แรงๆ หรือใช้แปรงขัด โดยเฉพาะบริเวณลวดลายทอง

๔.ซับน้ำแทนการบิด. หลังล้างน้ำสะอาดแล้ว ให้ใช้มือบีบน้ำออกเบาๆ หรือวางผ้าราบลงบนผ้าขนหนูสีขาวสะอาดแล้วม้วนเพื่อซับน้ำ การบิดผ้าเป็นเกลียวจะทำให้เส้นไหมแตกและลายทองหักงอหรือหลุดร่อนได้

๒. การตาก

๑.ตากในที่ร่มและอากาศถ่ายเท. สะบัดผ้าเบาๆ ให้คลายตัวแล้วแขวนหรือพาดตากในที่ร่มที่มีลมโกรก

๒.ลีกเลี่ยงแสงแดดจัดและเครื่องอบผ้า ความร้อนและรังสียูวีจะทำให้เส้นไหมกรอบ สีซีดจาง และทำให้ลวดลายทองเสื่อมสภาพเร็ว

๓. การรีด

๑.รีดจากด้านในเสมอ กลับด้านในของผ้าออกมาเพื่อป้องกันหน้าเตารีดสัมผัสกับเส้นไหมและลายทองโดยตรง

๒.ใช้ผ้ารองรีดและไฟอ่อน. หากจำเป็นต้องรีดทับบริเวณลวดลายทองหรือดิ้นทอง ให้ใช้ผ้าฝ้ายบางๆ วางทับก่อนรีด และตั้งอุณหภูมิเตารีดในระดับต่ำ (ไม่เกิน ๑๔๕ องศาเซลเซียส สำหรับผ้าไหม) โดยพรมน้ำให้ผ้าชื้นหมาดๆ ก่อนรีดจะช่วยให้เรียบง่ายขึ้น (หากเป็นผ้าพิมพ์ทองที่ใช้กาว ควรหลีกเลี่ยงเตารีดไอน้ำแรงดันสูงที่อาจทำให้กาวละลาย)

๔. การเก็บรักษา

๑.ม้วนเก็บแทนการพับ. หากต้องเก็บไว้นาน ควรใช้วิธีม้วนผ้า (อาจมีแกนกระดาษรองด้านใน) แล้วห่อด้วยผ้าฝ้ายสีขาวสะอาด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดรอยหักตามแนวพับซึ่งจะทำให้ลายทองแตกและเส้นไหมขาดได้

๒.เก็บในที่แห้งและพ้นแสง. เก็บในตู้ที่ไม่อับชื้นและไม่โดนแสงแดดส่องถึง หมั่นนำออกมาผึ่งลมในที่ร่มทุกๆ ๑–๒ เดือนเพื่อระบายอากาศและป้องกันเชื้อราหรือแมลงกัดแทะ

สืบสานภูมิปัญญาไทย
สร้างคุณค่าให้ผืนผ้า

ศูนย์การเรียนรู้ผ้าหยอดทอง

องค์การบริหารส่วนตำบลดอนมัน